

zel fogható a kitágult horizont. Akik még előtte állnak – pl. Horvátország –, azoknak inkább csak az ígélet földje. Akár így, akár úgy, az Európai Unió és a tagság mégis csak kétélű fegyver. Egyrészt kiszabadít a szűkre szabott nemzeti keretből (lehetővé téve mindenekelőtt az anyaországgal történő könnyebb kommunikációt). Másrészt viszont meg is nyitja a piacot, amelyen a

kisebbségi helyzetben lévő magyar tudósok, kutatók talán több eséllyel boldogulhatnak, mint hazájukban. Mindnyájunk előtt ismert dilemma ez. S csak a jövő fogja meghozni, hogy a határon túli magyarság tudományos utánpótlásának támogatása jószándékú kísérletezés marad, vagy pedig az európai csatlakozás egyik nyertese.

Kozma Tamás

Peregrinatio Hungarica
Studenten aus Ungarn an deutschen und österreichischen
Hochschulen vom 16. bis zum 20. Jahrhundert
 (Hrsgb. von Márta Fata, Gyula Kurucz und Anton Schindling)
 Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 2006. 548 lap

2003. október 17–18-án a németországi Tübingenben, az Eberhard Karls Egyetemen rendezett nemzetközi tudományos konferencia nyomtatásban megjelent, német nyelvű előadásait tartja kezében az olvasó. A könyv a *Contubernium Tübinger Beiträge zur Universitäts- und Wissenschaftsgeschichte* 64. kötete, mely magyarországi diákok felsőfokú tanulmányait mutatja be németországi és osztrák felsőoktatási intézményekben a koraújkortól kezdve napjainkig, illetve utolsó tanulmányában a budapesti Andrássy Gyula német nyelvű egyetem magyar és külföldi hallgatóira is kitér.

Nem meglepő, hogy éppen a Tübingeni Egyetem vállalta 2003-ban a magyar–német–osztrák peregrinációs kapcsolatok bemutatását konferencia keretében, illetve segítette a jelen kötet megjelenését, hiszen a kötet egyik szerkesztője, az egyetem történész professzora, Anton Schindling kiváló ismerője – többek között – a kora újkori oktatástörténetnek, peregrináció-kutatásnak. A kötet másik szerkesztője, Fata Márta az

Institut für donauschwäbische Geschichte und Landeskunde munkatársa, a Tübingeni Egyetem Történelem Intézetének óraadója 2000-ben publikálta *Ungarn, das Reich der Stephanskrone, im Zeitalter der Reformation und Konfessionalisierung. Multiethnizität, Land und Konfession 1500 bis 1700* című kötetet, mely német nyelven tárja az olvasó elé a kora újkorban három részre szakadó Magyarország politikai és vallási küzdelmeit. A harmadik szerkesztő, Kurucz Gyula, az 1990-ben létrejött stuttgarti Magyar Intézet igazgatójaként a magyar kultúra németországi megismertetésében vállalt fontos szerepet.

A kötet – bár az egyes tanulmányok igen részletesen foglalkoznak a felsőoktatási intézmények diákjaival és az egyetemeknek a magyar tudományos életre gyakorolt hatásával – nem törekedhetett terjedelmi okok miatt a teljességre a tekintetben, hogy valamennyi németországi és osztrák egyetemre kitérjen, amelyeken magyarországi diákok valaha megfordultak. Az olvasó hi-

ányérzetét enyhíti azonban, hogy a szerkesztők kitértek a megadott széles időkereten belül valamennyi – a magyar oktatás szempontjából – jelentős intézményre; külön érdekük, hogy a legnagyobb keresztény felekezetekhez tartozó diákok peregrinációs szokásai mellett a zsidó hallgatók külföldi tanulmányainak bemutatására is teret engedtek.

A kötet Klaus von Trotha, Baden-Württemberg kultuszminiszterének köszöntőjével indul, majd Anton Schindling és Fata Márta bevezetőjével folytatódik, mely a magyarországi diákok németországi peregrinációjának szükségességét elemzi, igen részletesen bemutatva a középkortól a kora újkorig a magyar felsőoktatási intézmények hiányának okát, az egyetemen való tanulás konfesszionális megkötéseit. Mivel a kötet elsősorban nem magyar nyelvű olvasóközönséget céloz meg, szerencsés lett volna, ha a kötet elején kitérnek a kora újkori Magyarország politikaitörténetének részletesebb bemutatására is, hiszen ennek ismerete nem várható el a külföldi olvasóktól.

Az egyes tanulmányok szerzői a mai magyar és német peregrináció-kutatás jeles képviselői, akiknek írásai igen alapos kutató és rendszerező munkán alapszanak. Külön öröm, hogy tehetséges fiatal kutatók írásait is megjelenésre méltónak találták a szerkesztők.

A peregrináció történetét három részben mutatja be a könyv. Anton Schindling bevezető tanulmánya után, mely általánosságban ír a magyar kulturális migráció célállomásairól a Német-római Birodalomban, az első nagyobb fejezet (Frühe Neuzeit) kilenc tanulmányban tárgyalja a kora újkori egyetemjárás legjelentősebb színhelyeit: a wittenbergi (Szabó András), heidelbergi (Heltai János), nürnbergi (altdorfi) (Wolfgang Mährle), lipcsei (Detlef Döring), göt-

tingeni (Gönczi Katalin) és jénai egyetemet (Ulrich Rasche), két tanulmány foglalkozik a katolikus diákok egyetemjárásával (Bitskey István és Matthias Asche), és egy tanulmány a kassai diákok németországi felsőfokú iskolázásával a kassai jezsuita akadémia alapításáig (Iulia Caproș). Az írások nem elégszenek meg a számszerű tények – diákok létszáma és annak változása – felsorolásával, hanem kitérnek az egyes egyetemek választásában közrejátszó tényezőkre – kedvelt professzorok, felekezeti hovatartozás, ösztöndíjas helyek stb. – bemutatására is. Sajnálatos azonban, hogy – a jegyzetapparátust áttanulmányozva – e fejezet tanulmányainak szerzői (természetesen, akiknek a vizsgált korszakát már érinti) csak ritkán hivatkoztak Tar Attila Magyarországi diákok németországi egyetemeken és főiskolákon 1694–1789 című, 2004-ben megjelent kötetére, mely az egyes egyetemek diákjainak létszáma körüli bizonytalanságot minden kétséget kizáróan eloszlatta volna.

A második fejezetben – a Találkozás helyei (Orte der Begegnung) – megjelent négy tanulmány nem illeszthető be tematikai vagy időkereti okok miatt sem az első, sem a harmadik fejezetbe. Fata Márta a Tübingeni Egyetem magyar peregrinációjában betöltött szerepéről ír, mely bár ötszáz évre nyúlik vissza, jelentősége – összehasonlítva más németországi egyetemekkel – sokkal csekélyebb, mégsem elhanyagolható az evangélikus lelkészképzésben elfoglalt szerepe miatt. Fazekas István a bécsi Pazmaneum hányattatott történetét tárja az olvasó elé. Robert Offner orvos-történész az erdélyi orvostanhallgatók németországi tanulmányait tárgyalja, külön érdeme, hogy listát készített az egyes egyetemeken megforduló diákok nevééről, beiratkozásának idejéről, valamint disputációjának, doktori dolgozatának címéről és idejéről. Alapos

kutatómunkát végzett a diákok hazai elhelyezkedéséről tanulmányaik befejeztével, érdekes és helytálló következtetésekre jutott a diákok további sorsára és hazai tudományos munkáikra vonatkozó információk hiányáról. Dirk Alvermann cikkének igazi érdekessége a greifswaldi egyetemen magyarok számára létrehozott ösztöndíj viszontagságos története.

A harmadik fejezet a 19. és 20. század (19. und 20. Jahrhundert) címet viseli. Az első tanulmány, melyre a többi szerző is igen gyakran hivatkozik, Szögi László magyarul már korábban megjelent – a téma szempontjából irányadó – tanulmánya, átfogó képet ad magyarországi diákok németországi egyetemjárásáról a hosszú 19. században. Daniela Siebe a berlini és heidelbergi egyetem magyar diákjairól ír 1870–1931/33 között, Brigitta Eszter Gantner a századforduló korában a berlini egyetemen megfordult magyar zsidók tanulmányait elemzi. Horst Fassel és Matthias Stickler írásai az egyetemjárás egy-egy érdekes momentumát ragadják ki. Az előbbi Hugo Meltzl von Lomnitz, kolozsvári germanista professzor németországi tanulmányairól, majd hazatérte után is fennmaradt külföldi kapcsolatairól ír, az utóbbi a magyarországi, főleg szász diákok egyetemi szervezeteit

mutatja be, melyek a német Burschenschaftokhoz hasonló célkitűzésekkel jöttek létre.

A két utolsó tanulmány már a huszadik század második felének kapcsolattörténetét boncolgatja személyes élmények alapján. Karl Otmar Freiherr von Aretin, a mainzi Institut für Europäische Geschichte nyugalmazott igazgatója kedves anekdotákkal fűszerezve – ír az intézet egykori magyar ösztöndíjasairól, a mai magyar történetírás kiemelkedő alakjairól. Brigitte Veit a 21. századi „fordított” peregrinációt taglalja, hiszen az Andrássy Gyula német nyelvű egyetemen igen szép számban tanulnak külföldi, köztük német diákok is.

A kötet végén található a képek és szerzők mutatója, helynévmutató (feloldva a németül írt helyneveket magyarra illetve annak az országnak a nyelvére, ahol az adott helység ma található), valamint személynévmutató is.

A kötet célkitűzésének, hogy a magyarországi diákok ötszáz éven átnyúló németországi és osztrák egyetemjárását bemutassa, messzemenően eleget tesz. A könyvet nem csak a peregrináció hazai és külföldi kutatói, hanem minden, a kora újkori, újkori és jelenkori kulturális migrációtörténet iránt érdeklődő haszonnal forgathatja.

Bozzay Réka

**Mudrák József–Deák Tamás:
Magyar hangosfilm lexikon, 1931–1944.**

Máriabesnyő–Gödöllő, 2006. Attraktor Kiadó, 384 lap

Két fiatal kutató, a debreceni Mudrák József történész doktorandusz és a budapesti Deák Tamás munkájának eredménye a hazai hangosfilm-gyártás első korszakát is-

mertető lexikon. A bevezető tanulmányt Deák Tamás írta, aki az első magyar hangosfilm bemutatását követő három évet az alapozás időszakaként jellemzi, jóllehet már